

Som una nació? Símbols, anècdotes i voluntat nacional en els cartells de la transició democràtica a Catalunya.

Assumpta ROSÉS

1. Introducció

Aquest treball forma part d'un projecte d'estudi en el qual vull revisar el conjunt de cartells de contingut polític i cultural apareguts entre la fi del franquisme i l'establiment de la democràcia, i que abraça un període que va, aproximadament, entre 1975 i 1980.

En aquells anys, un gran esforç col·lectiu per aconseguir la democratització del país es traduïa en una activa vida pública: manifestacions, assemblees, seminaris, congressos, manifestos, associacions i reivindicacions amplament compartides. En tots els àmbits professionals, sindicals, universitaris, en associacions cíviques i polítiques, tolerades o clandestines, es vivia una agitació i una presa de consciència per part d'un important sector de la població.

La difusió de les idees i la propaganda dels actes era important. Van proliferar els pamflets, els adhesius i els cartells. Amb una gran diversitat de característiques, legalment o clandestinament editats, amb diferents formats i amb diverses tècniques adoptades pels promotors, segons les seves possibilitats. La distribució era igualment del tot irregular, com també la qualitat del disseny i de la impressió. La majoria dels cartells eren dissenyats anònimament, alguns per qüestions de seguretat personal, però també per un tarannà molt menys individualista que el que ara és usual. Es menyspreava la signatura, la personalització i l'excessiu interès pel curriculum. Quan els cartells apareixien signats era sovint perquè l'artista o dissenyador cedia el seu prestigi a la causa del cartell, més que per a fer-hi constar la seva autoria.

En una primera i provisional classificació dels cartells, els he ordenat en els següents grups:

Cartells d'agitació política

Cartells culturals

cartells d'institucions cíviques i associacions

Cartells institucionals-oficials

Cartells electorals

En aquest treball, fet per al Seminari de Doctorat *Etnicitat i nacionalisme*, em centraré en el comentari d'una seixantena de cartells, corresponents, la majoria, al grup de cartell d'agitació política i alguns al cartell cultural.

El tret comú i el motiu pel qual els he triat d'entre una col·lecció d'un miler, d'aquells anys, és la utilització de símbols referits a Catalunya o els Països Catalans, o bé perquè manifesten algun contingut d'afirmació catalana o nacionalista.

La limitació de la temàtica dels cartells, deixant de banda sectors tan importants com l'electoral, es a causa, per una part, de les dimensions reduïdes d'aquest treball i, per l'altra, al fet que els cartells electorals i els d'institucions tenen una major dependència de dissenyadors professionals i d'agències de publicitat, i no es limiten ja a l'edició d'un cartell sinó a la programació de campanyes propagandístiques globals amb criteris publicitaris per sobre dels ideològics.

Això provocà en aquest sectors una millora en la coherència d'estil de cada campanya i en la qualitat gràfica, però, en canvi, també va produir una progressiva uniformitat de les imatges sota criteris de publicitat comercial, en perjudici de la claredat de l'oferta ideològica. És evident que en algunes edicions de cartells electorals, la identificació només pot fer-se per les sigles del partit i que, canviant-les, podria servir a d'altres de signe polític oposat.

Cal encara afegir que, en general, reivindicacions com la legalització dels partits, l'amnistia, l'abolició de la pena de mort, l'establiment d'una constitució democràtica, etc. a *nivel d'estat* eren prioritàries i també imprescindibles per poder reinstaurar els drets i les institucions catalanes. Per això, d'entre els centenars de cartells, la majoria s'ocupen d'aquests temes comuns, mentre que els símbols i lemes d'afirmació catalana apareixen en sectors i moments determinats.

2. Cartells amb símbols catalans i/o continguts nacionalistes.

Temàtica dels cartells

He classificat els cartells en diferents grups segons la seva temàtica; això ens servirà per una primera aproximació, sobretot per allò referent als continguts ideològics.

1. *Assemblea de Catalunya i punts de l'Assemblea*

L'assemblea va ser promotora de l'edició de nombrosos cartells. Un pasquí amb la declaració titulada «Manifest per la ruptura» defineix el

plantejament polític assumit per les forces i partits d'esquerra, majoritaris i dominants a l'Assemblea. El manifest és contrari a la solució reformista que finalment va prevaler. Al costat de les qüestions d'àmbit estatal com l'amnistia i la coordinació de forces polítiques per a l'establiment de la democràcia i la sobirania popular, planteja els punts referents a Catalunya, i els concreta en l'establiment de les institucions de l'Estatut del 32 com a via per arribar a l'autodeterminació, i en la creació d'un govern provisional de la Generalitat. Aquest cartell acaba amb el lema que va ser tan popularment assumit de «Llibertats, Amnistia, Estatut d'Autonomia».

A l'assemblea, els partits i moviments es van comprometre a difondre els punts citats, i entre d'altres activitats van editar un gran nombre de cartells. Alguns són unitaris, signats per la pròpia Assemblea, altres són signats conjuntament per diferents partits, n'hi ha que són iniciativa de grups concrets i també n'apareixen en una col·lecció anomenada «imatge i mot», editada per «Edinform», sense fer-hi constar cap grup polític ni institució promotora.

Una sèrie de cartells van ser editats pel 5è. aniversari de l'Assemblea, d'altres per l'11 de setembre, per Sant Jordi, etc. També trobem cartells difusors dels tres punts bàsics de reclamació de l'Amnistia, Llibertats, Estatut, junts o separadament. La majoria, apareguts durant el 1976 i 77.

Donat que un dels tres punts es refereix específicament al reconeixement dels drets de Catalunya, és normal que els símbols catalans apareguin als cartells, o almenys en una bona part. La senyera hi és molt present i cal remarcar també l'anagrama de la Generalitat, que presenta la bandera dins d'un cercle enquadrat per quatre grups de fulles als cantons, símbol que la Generalitat provisional tornaria a adoptar com a emblema oficial.

2. Partits polítics i sindicats

En aquest grup hi ha cartells editats per motius molt diversos: mitjans, manifestacions, com a suport d'algun punt de l'Assemblea, i sobretot, promoció de partit. He triat els cartells en els quals l'anagrama del partit i/o el lema definidor de la ideologia que defensa, va acompanyat de la senyera, que adopta potser per identificació amb el territori o la voluntat del poble català, però també en alguns casos, com una mena de símbol d'afirmació democràtica i progressista.

El ventall va des de partits com el P.S.P. de Tierno Galvan, al P.S.A.N., partit nacionalista, o d'ideologies tan dispars com el P.S.U.C. i la Lliga Liberal, passant pels partits republicans i Convergència. Tots trobaven l'afirmació de «partit català» o «de Catalunya», completada per algun símbol com la senyera, un element convenient per la captació de simpatitzants, militants o futurs electors.

3. Cartells d'agitació política

A part dels de promoció de partits, hi ha un altre grup on trobem cartells amb lemes generals com «Catalunya cap a la democràcia», «Quan convé seguem cadenes», «botifarra de pagès» etc. que responen a iniciatives de creació de consciència política i que no responen necessàriament a la promoció de partits, grups ni actes concrets, i apareixen sense editor ni promotor. Alliberats de llistes de noms, sigles i dades, alguns tenen força interès quant al disseny. En aquest grup podríem incloure el famós cartell de Miró, commemoratiu del 1er. de maig del 1968, que si bé és anterior a les dates que limiten aquest treball, va ser un cartell intemporal i significatiu, present durant tots els anys de la transició, en els ambients esquerrans i, encara avui, actual i suggeridor.

Incluc també en aquest grup cartells que anuncien conferències, debats i mobilitzacions de diversos grups i tendències.

4. Cartells de l'11 de setembre

Aquest apartat recull una petita mostra de cartells dels anys 76, 77, 78 i 79, que convoquen actes i manifestacions per l'11 de setembre. Des del cartell unitari de l'any 76 amb la imatge popular d'un full de dietari marcat amb la inevitable senyera fins al que va convocar la gran manifestació de l'any 77 al Passeig de Gràcia; convocatòries de Reus, crides dels independentistes per a actes al Fossar de les Moreres, fins a cartells demanant l'autodeterminació en castellà.

Pel caràcter de la festa, és natural l'accent sobre la temàtica nacionalista i els símbols catalans de la senyera -omnipresent-, el mapa de Catalunya o dels Països Catalans.

5. Normalització del català

Un dels temes més presents en les reivindicacions dels anys 70 era la normalització de l'ús del català. Parlar català a les assemblees, als actes públics, a les aules, a la ràdio; escriure en català, era una decisió que representava violentar-se, que sovint era rebuda amb desgat per autoritats, responsables, immigrants i fins i tot per catalans desconexadors de l'idioma escrit. Una situació ben fàcil d'entendre i que persisteix en bona part deu anys després. Una campanya que aparellava el dret a la llengua pròpia dels catalans amb les aspiracions de democràcia i justícia social de la classe obrera, classes mitjanes, intel·lectuals i universitaris, va crear un clima favorable i impulsà una forta recuperació de la llengua: edició de publicacions en català, proliferació de cursos per a adults, molts d'ells en barriades i pobles, i una introducció, encara tímida, del català a l'escola, que es legalitzaria amb el Decret del Català l'agost del 1978.

En aquests anys van editar cartells reclamant i encoratjant a l'ús normalitzat del català diferents partits com Esquerra Republicana, Convergència o el P.S.U.C., que va fer un treball molt actiu a través dels seus militants mestres i entre els immigrants en barris majorment castellanoparlants. També en va editar l'Omnium Cultural, que organitzava i patrocinava gairebé tots els cursos de català; Xarxa Cultural i El Congrés de Cultura Catalana.

Els lemes d'aquests cartells reclamen l'escola en català, l'escola pública catalana, aconsellen l'ús habitual de la llengua i la lectura de llibres en català. Dos lemes es van fer especialment populars: «Català, idioma oficial» i «en català, si us plau» aquest últim un eslògan característic dels adhesius, dels grafitis, etc. i que es manté encara vigent. Com en els altres grups, la senyera és el símbol català més generalitzat. Llibres, lletres i nens són els altres elements gràfics més comuns.

6. *Congrés de cultura catalana*

Dos cartells de Miró i Viladecans, il·lustren el suport que intel·lectuals i artistes van donar al Congrés, el qual representava la voluntat de recapitular, de fer un balanç, una mena de llibre blanc de la situació de la cultura catalana, i d'entroncar un passat fins llavors amagat, amb el present que començava a expressar-se, en un marc de mínimes llibertats i toleràncies, de forma entusiasta i imprevisible. Una realitat que s'expressava també de tal manera que creava cert neguit entre sectors que cregueren oportú delimitar i controlar els camps d'acció i les formes de la cultura catalana.

Altres dos cartells reflecteixen la descentralització del Congrés. La participació d'artistes de comarques en la realització de cartells per a actes locals, queda palesa en el que dissenyà Joan Casals, de tema central, repetit en diverses publicacions del Baix Camp. El cartell de Tortosa per a la cloenda de l'àmbit d'ordenació del territori, és una edició feta a Barcelona, per dissenyadors professionals.

El Congrés de Cultura Catalana va editar cartells dels diferents àmbits: llengua, museus, teatre, urbanisme, ensenyament, etc. Molts d'ells tenen símbols catalans, i el mateix anagrama del Congrés està compost per les lletres en negre i les quatre barres en vermell.

7. *Nacionalisme espanyol*

Tots els apartats anteriors mostren afirmacions de territori, llengua i cultura catalanes, i en els cartells de partits i institucions de molt diverses ideologies es fan servir els símbols catalans, fins feia poc prohibits per la dictadura, com a mostra o garantia de compromís democràtic. Els valors de canvi polític i social s'identificaven amb els drets nacionals del poble català.

Però els sectors polítics més immobiliers no acceptaven aquesta voluntat de canvi i mantenien rígidament els conceptes d'una Espanya unida i uniforme en llengua, religió, cultura i disciplina ideològica. De fet, la classe dirigent conservadora i els representants del poder econòmic van canviar a temps la seva imatge política, acceptant i propiciant una democratització que ens fes homologables a Europa Occidental, i que no perjudicava sinó tot al contrari, afavoria els seus interessos i prometia modernitzar el país.

Els grups radicals aferrats a mantenir el franquisme després de Franco, eren, de fet, minories ideològicament amb dosis d'ingenuïtat i sense un poder polític ni econòmic prou important per a imposar-se. El seu recurs era confiar en les reticències de l'exèrcit i de l'aparell d'estat que temia perdre els seus privilegis. Van aconseguir mobilitzacions i concentracions multitudinàries a Madrid pels aniversaris de la mort de Franco.

A Catalunya, la seva influència era mínima però aparegueren alguns cartells que reflectien la seva ideologia. Són característics els tres que presento amb els lemes de «Salvar a España, antes de que sea demasiado tarde», «Unidad nacional» i «España en tus manos», i les imatges del territori espanyol, la bandera, el concepte de «centre» unificador i simbòlic situat a Madrid, al Valle de los Caídos o la Plaza de Oriente. I els retrats de José Antonio i Franco, ideòleg i defensor respectivament, de la unitat i la uniformitat de l'estat.

8. Solidaritat amb estrangers

A part de la problemàtica catalana i espanyola, es va reflectir en els cartells la identificació de grups i sectors del poble català amb conflictes exteriors, motivats per l'establiment de drets democràtics o nacionals.

Portugal, Nicaragua, Xile, els palestins i els saharis van ser protagonistes de manifestacions de solidaritat. El cas dels saharis va sensibilitzar especialment l'opinió ja que es tractava no solament d'un poble al qual s'usurpava la sobirania nacional i se li negaven els principis democràtics més elementals, sinó que se'n considerava responsable al mateix govern i l'oligarquia espanyola que privaven o retardaven el reconeixement de les llibertats a Catalunya.

El lema del cartell pro-Sahara que tenim com a exemple: «Serem independents o víctimes d'un genocidi», escrit en català i en primera persona, tot i ser una frase adjudicada a un resistent, provoca una evident identificació amb el contingut patriòtic.

L'altre cartell, de solidaritat amb Argentina, ens pot interessar per la combinació gràfica de les dues banderes, argentina i catalana, que uneixen simbòlicament les dues nacions. La referència a la unitat ambigua, pot referir-se a la lluita de classes, a la situació econòmica o a les persecucions. Però també podria referir-se a una solidaritat amb l'Argentina institucional, amb els problemes econòmics dels governs militars. Canviem la ban-

dera catalana per l'espanyola i aquesta possibilitat ens semblaria més plausible. En aquest cartell es veu com el fet de d'estar escrit en català i representar la senyera, el situa ideològicament i no tan sols geogràficament. La bandera espanyola per haver estat símbol del franquisme i la catalana per haver estat prohibida per la dictadura, tenen un significat polític i, sobretot en aquells anys, difícilment poden tenir una lectura limitada a símbol de representació territorial.

3. Afirmacions nacionals. Quines són i com es manifesten

Després de 40 anys de negació de la identitat nacional de Catalunya, de repressió de polítics i intel·lectuals, de limitacions a les manifestacions culturals i a l'ús de la llengua, en aflluïxar-se les formes violentes de control es començaren a recuperar lentament les tradicions, els símbols, les institucions i el dret de manifestar-se públicament en català i com a catalans.

En els cartells es tradueix també l'afany d'afirmació nacional i cultural. Els símbols s'apliquen indiscriminadament a tot tipus de temàtiques, fins i tot apareixen la senyera i el mapa de Catalunya en cartells on no tenen relació directa amb el contingut. «Ser català» s'identifica amb «ser demòcrata» i «no ser català» o «no voler ser català» amb ser «franquista, imperialista i facciós». Els cartells, escrits en català o castellà o amb una barreja dels dos idiomes, sovint en un català poc correcte, semblen tenir necessitat d'un símbol català legitimador del caràcter progressista de les intencions dels editors.

Intentem definir quins són els elements que serveixen per a afirmar la realitat nacional i la voluntat nacionalista; només ens cal recordar les definicions «essencialista» i «emicista», respectivament, del concepte de nació:

Segons Stalin, una nació és una comunitat humana estable, històricament formada i disposant d'uns elements propis que són:

- Idioma
- Territori
- Vida econòmica
- Psicologia col·lectiva manifestada en la tradició cultural

Segons Ernest Renan, és un contingut espiritual, un passat col·lectiu i un present de permanent consentiment, lliurement expressat, de vida en comú.

Els testimonis deixats en els cartells que ens ocupen, tradueixen aquestes definicions en :

- símbols gràfics
- lemes i símbols expressats literàriament

que representen cada apartat de la definició de Stalin i el consentiment i la voluntat de ser una nació, de la definició de Renan.

Com que el material de la mostra està triat pel seu caràcter català o nacionalista, fóra demagògic intentar treure com a conclusió que el poble

català tenia en aquells moments una consciència i voluntat nacional generalitzada i majoritària o que a Catalunya es donaven unes manifestacions aclaparadores d'afirmació catalana en els mitjans de comunicació. La situació era molt diferent: el bilingüisme en la parla i la major part de les comunicacions escrites, en castellà, com també als mitjans de comunicació de masses i dins els àmbits oficials. Aquest estudi es limita a demostrar com es tradueixen els termes de les definicions de *nació* en una mostra, molt adjectivada, de cartells.

Idioma

Els cartells triats són escrits majorment en català, cosa natural, ateses les bases de selecció. També n'hi ha alguns en castellà i d'altres on es barregen les dues llengües, bé pel fet de dirigir-se a públics catalans i castellano-parlants, bé com a reflex d'una realitat fortament castellanitzada i d'un poc coneixement o mal coneixement, generalitzat, de la llengua escrita.

Trobem cartells escrits en català però amb peu d'impremta en castellà, per l'hàbit i les marques comercials de les impremtes; també cartells amb barreges de llengües com ara el que escriu: «Volta ciclista a Catalunya. Del 8 al 15 de Septiembre» Un altre exemple és es del cartell del partit que s'anomena P.S.P. Català i té com a lema «El futuro socialista».

Val a dir que quan es tracta de cartells per a convocatòries a les quals es vol atraure gran quantitat de persones, com són manifestacions, concentracions, etc., es poden trobar en dues versions, catalana i castellana, distribuïts segons les barriades i pobles i tenint en compte la llengua dominant en cada zona.

També és interessant d'observar com això es compleix fins i tot en cartells de reivindicació nacionalista com és l'editat pel Partit del Treball d'Espanya, per a l'11 de setembre, amb el lema «AUTODETERMINACION».

Per a un grup de cartells, el motiu és la pròpia problemàtica de la normalització lingüística. Són reclamacions de l'escola en català, l'escola pública catalana, recomanacions de l'ús habitual de la llengua (com el popular lema «en català, si us plau») i que anuncien actes de promoció com exposicions de llibres, cursos de català, promocions editorials de publicacions catalanes, etc.

En conjunt, el tractament lingüístic i de qüestions de la llengua en els cartells, manifesta la voluntat de normalitzar el català en totes les situacions, en la comunicació escrita i en la vida quotidiana. Amb contradiccions, però també a través d'aquestes contradiccions, marca la consciència, en amples sectors catalans, d'ésser una comunitat diferent de les altres, sobretot pel fet de tenir una llengua pròpia. Durant els anys en què la història i les tradicions s'amagaven sistemàticament, prohibides o limitades, la llengua escrita i la cultura, la permanència de la parla en les capes populars de la població (la burgesia va castellanitzar-se molt més) va ser

l'única manera de definició ètnica, al costat de la labor soterrada d'alguns intel·lectuals. La importància de la llengua en la identitat catalana, la simbolitza Espriu quan considera com a finalitat de la vida d'algunes generacions, el fet de conservar-la:

«Però hem viscut per salvar-vos els mots,
per retornar-vos el nom de cada cosa.»

Al moment en que afluïxen les limitacions, comença una recuperació d'espais al món editorial, premsa, ràdio, TV, i també al cartell. Però la realitat de Catalunya havia canviat i vora tres milions d'immigrants castellano-parlants demanaven i demanen l'atenció de polítics, artistes, intel·lectuals, publicistes... L'edició de cartells en dues versions lingüístiques és una de les respostes que es donen a aquesta realitat.

Com a resum, diria que el factor idioma és un element de primer ordre en les reivindicacions nacionals catalanes, però que per les seqüeles de la repressió franquista, per la presència dominant de la llengua castellana en els mitjans de comunicació i en l'Administració, i per la realitat palpable dels habitants immigrants de parla castellana, el català és un factor en crisi i en conflicte. Ho era els anys 70 i ho segueix essent més de deu anys després.

Territori

El factor territori apareix en diversos cartells, normalment en forma de mapa del Principat o dels Països Catalans.

El trobem en els cartells republicans, en els independentistes i en alguns de l'11 de setembre. Sovint s'associa al símbol de la senyera i apareix el mapa travessat per les quatre barres.

També es van editar cartells i «posters» de temàtica específicament territorial: mostrant la divisió de Catalunya en comarques i mapes retolats en català, amb la finalitat de difondre i recuperar la toponímia original, traduïda o canviada durant el franquisme.

Vida econòmica

Dins el recull de cartells de què disposem, els que millor reflecteixen aquest aspecte són els dels sindicats: El Sindicat Obrer de Catalunya, La Unió de Pagesos, Les Comissions Obreres de Catalunya, etc., van editar cartells amb lemes com «Per una Catalunya dels treballadors».

Aquest és un apartat que no estic en disposició d'analitzar gaire a fons perquè desconec el tema i no dispo de material suficient. Però podria recordar fets com l'actuació de «Banca Catalana», la força del moviment obrer a Catalunya els anys 60 i 70, les reunions d'empresaris a ESADE, les conferències de les «Terceres vies a Europa», que expliquen la posició dels obrers i el moviment d'alguns dirigents de la dreta, favorable a l'esta-

bliment de la democràcia, per tal de convèncer els empresaris i capitalistes catalans. Hi deuen haver cartells que reflecteixin aquests actes, si bé en aquest moment no en dispoço ni els conec.

Psicologia col·lectiva manifestada en la tradició cultural

La complexitat i riquesa de la cultura catalana, la veuríem millor en els nombrosíssims cartells culturals que no en aquesta selecció feta sota criteris d'aparició de símbols o de temàtica nacional.

Tenim, però, alguns exemples de cartells amb continguts culturals referits a la llengua i la literatura com el del Congrés de Cultura Catalana, amb el lema «per una literatura nacional i popular»; el cartell sobre l'autonomia universitària, els cartells de l'11 de setembre i, en general, tots el del Congrés.

Com a mostra de la implicació dels intel·lectuals en l'afirmació nacional, recordem alguns artistes, autors dels cartells: Tàpies, Miró, Viladecans, Cesc, Miserachs, són exponents significats de la vitalitat de la cultura catalana i homes compromesos en la lluita per la recuperació dels drets nacionals.

El consentiment lliurement expressat de la vida en comú

La definició de Renan potser es podria satisfer en el cas de Catalunya amb els eslògans corejats en diverses ocasions per milers de catalans: «Sóm una nació», «Amnistia, llibertat, estatut d'autonomia». Tots dos apareixen en diversos cartells.

També n'hi han d'altres que demanen l'autodeterminació, i fins i tot la independència, i els que convocaren la gran manifestació de l'11 de setembre del 1977 (que ha estat, sens dubte, la més gran mostra d'afirmació nacional i democràtica de la transició).

Conclusions

Els cartells són només el reflex de la vida pública, no és en ells sinó a través d'ells, que m'atreveria a aventurar algunes afirmacions:

- Catalunya té tots els elements demanats pels teòrics per a ser una nació; molts catalans volen ser una nació una part, difícil d'estimar, vol ser una nació independent. Molts d'altres no tenen cap interès pel tema i quasi tres milions de castellano-parlants adopten postures diverses i tenen una natural prevenció a ser assimilats.
- Durant els anys de transició a la democràcia, la unitat dels sectors democràtics davant la dictadura, amagava moltes contradiccions; els drets de Catalunya entraven dins el sac de les reivindicacions de llibertats

fonamentals, sense filar prim en els conceptes. Després, la realitat ha posat de manifest que no tots demanavem el mateix, la situació catalana és complexa i no crec que es resolgui sense conflictes entre famílies, ètnies, classes socials, partits i institucions amb interessos i pensaments oposats.

4. El disseny, el contingut gràfic i simbòlic i els autors dels cartells.

Molts cartells d'aquells anys, sobretot els que tenen un contingut polític, eren fets a corre-cuita, amb pocs mitjans, dissenyats per aficionats, per militants amb aptituds o relacions artístiques o també pels mateixos impressors que composaven pasquins sobre una vaga idea donada pels editors. Es tractava d'un *disseny d'urgència* que es resolia de la millor manera possible. Fins i tot quan s'acudia a professionals, era amb limitacions de temps, de tècnica i sense oferir cap compensació econòmica pel seu treball.

Les males condicions objectives generals es compensaven amb voluntarisme i imaginació, però el cert és que la qualitat estètica i tècnica dels cartells és inferior al que podria esperar-se del bon moment cultural que es vivia.

Punt i a part són els cartells dissenyats per artistes o dissenyadors de renom: Tàpies, Miró, Viladecans, Guinovart, oferien el seu prestigi professional i humà a la causa del cartell. Aquests es beneficien d'una impressió més acurada gràficament i tècnica.

Les recents exposicions de cartells de Tàpies i Miró són un testimoni del generós paper que els artistes han fet en suport d'iniciatives culturals, cíviques i polítiques. Al mateix temps, els cartells han ajudat a difondre i popularitzar el llenguatge de l'art contemporani d'avantguarda.

Abans em referia a la poca qualitat de molts cartells; voldria afegir que no solament les presses i les dificultats d'edició en són el motiu. De fet, en els ambients artístics es vivia un fort despreci per l'estètica i tot allò que s'acostés a la bellesa per la bellesa i al decorativisme. Era un moment de conceptualisme i de revolta. Els artistes joves no es preocupaven gaire per adquirir ofici ni tècnica i semblava que la idea i la ideologia podien justificar per elles mateixes una obra. La tècnica o l'habilitat no eren fites valorades. L'informalisme, l'abstracció, l'art conceptual dominants no estimulaven a aprendre a dibuixar, compondre, retolar, etc. Trencada la tradició del cartell polític durant 40 anys, els artistes i dissenyadors tantejaven un terreny difícil que en el camp comercial havia establert un llenguatge molt específic del qual es volien distanciar.

Tot això afavoria el disseny de cartells amb utilització de símbols fàcils i la realització de pasquins amb poc dibuix, lletres adhesives o linotipades o fetes amb plantilles, de ràpida i senzilla execució.

Al costat dels cartells dels artistes, dels cartells-pasquí amb poc dibuix

o sense gens i composició simple, del de grafistes professionals i de militants aficionats, voldria destacar un sector de cartells «ingenus». És un estil que més tard va proliferar en les primeres eleccions i en els murals al carrer. Cartells amb dibuixos d'il·lustració infantil, imitant alguns coneguts il·lustradors, pintats per joves o fets a partir de dibuixos de nens. Crec que en aquests cartells influí la militància política de molts mestres, entrenats a fer dibuixos d'aquestes característiques. També en el mateix estil treballaren alguns dissenyadors professionals, per la fàcil lectura i popularitat davant el llenguatge més intel·lectual dels artistes i de la rigidesa dels pasquins i els dissenys geomètrics.

La senyera en els cartells

En un apèndix faig una relació de lemes, símbols i elements gràfics que apareixen als cartells. Hi ha temes freqüents com multituds manifestant-se, la fletxa, mapes de Catalunya, el nus, el colom... La senyera és el símbol més utilitzat, el de més ampla varietat de lectures i vàlid per a un dilatat espectre polític.

Apareix en cartells de l'Assemblea de Catalunya, en els de partits diversos tan oposats com el Partit del Treball d'Espanya, «La Lliga», Partit Socialista Obrer Espanyol, etc; en partits socialistes, lliberals, republicans; en sindicats, grups culturals, associacions de veïns, etc.

L'àmbit d'aquest treball se centra en els cartells d'agitació política i alguns de culturals, però és evident que la senyera apareix en cartells culturals molt diversos, de recitals, propaganda editorial, teatre, etc. fins arribar al cartell comercial més diversificat.

També hi és present, abundantment, en els cartells electorals, de partits catalans, nacionalistes o no, de partits d'àmbit estatal i d'ideologia centralista.

La bandera catalana agafa totes les figures i posicions; apareix en forma d'arbre, d'home, de nus, de llaç, d'escala... com a fons del cartell, com a protagonista o com a anècdota. És un senyal de moderació i respecte a la tradició i la cultura per als partits internacionalistes i revolucionaris, un símbol essencial per als nacionalistes i independentistes, una garantia de demòcrates i progressistes per als partits conservadors.

Per veure més clar el fenomen de la utilització profusa del símbol de la bandera catalana, només cal mirar els cartells d'altres llocs d'Espanya. També a Euskadi, la ikurriña és un símbol emprat de manera semblant, però practicamente a cap partit o grup espanyol de centre ni d'esquerra se li ocorre identificar-se amb la bandera nacional ni de posar-la com un element generalitzat als cartells. L'anècdota dels elàstics de Fraga o el cartell de Blas Piñar amb una solemne bandera al fons, situa la seva correspondència simbòlica i ideològica.

També cal dir que la profusió de la bandera catalana des del moment en què va deixar de ser un símbol prohibit o semi-prohibit, s'estén, a més

dels cartells, a una munió d'objectes com pastissos, cintes i papers d'em-bolicar, adhesius, peces de roba com jerséis, bufandes, mitjons, etiquetes de productes d'alimentació... amb una eufòria que, de fet, ha provocat una devaluació del valor reivindicatiu i emocional del símbol.

5. Apèndix

1. *Lemes significatius*

Lemes de partits i sindicats d'esquerra:

- Els treballadors de Catalunya per una Catalunya dels treballadors.
- Catalunya socialista
- Cap a una nova esquerra
- Front d'esquerres.
- El futuro es socialista

Lemes al voltant dels punts de l'Assemblea de Catalunya:

- La voluntat d'un poble. Amnistia, llibertats, estatut d'autonomia, co-ordinació.
- Llibertats, Amnistia, Estatut d'Autonomia.
- Amb la Generalitat per L'Estatut.
- Els lliberals volem l'Estatut.
- Volem l'Estatut.
- Guanyem l'Estatut.
- Marxa de la Llibertat.
- Per l'Autonomia universitària.
- El poble català per la llibertat sense exclusions.
- Catalunya cap a la democràcia.
- El camí de la democràcia.

Lemes nacionalistes i independentistes:

- Autodeterminació.
- Fossar de les Moreres.
- Que la prudència no ens faci traïdors.
- Cap al socialisme i la independència dels Països Catalans.
- Per un poder popular català.
- El poble treballador per la independència nacional.
- Poble català decideix el teu futur: Autodeterminació.
- 11 de setembre diada nacional de Catalunya.
- Judici contra l'independentisme.
- Quan convé seguem cadenes.
- Som una nació.

Lemes sobre la normalització del català:

- Català idioma oficial.
- Volem ser escola pública.
- L'Escola en Català.
- Premsa catalana actual.
- En català, si us plau.
- El decret del català, qui sap si florirà.
- Per una literatura popular i nacional.

Lemes de nacionalisme espanyol:

- Aun hay tiempo para salvar a España. Con nosotros antes de que sea demasiado tarde.
- España en tus manos. No la abandones.
- Marcha de unidad nacional. 20 N. Valle de los Caídos.

2. Símbols que apareixen

La senyera -Símbol de Catalunya, en diferents formes i significats que s'amplien en el punt següent.

Multitud -Dibuixada o fotografiada manifestant-se o avançant, etc. Simbolitza el poble català.

El peu -Marxa, camí, destí, empremta en un sentit històric.

El sol -Sentit de grandesa, prosperitat, futur, divinitat.

L'Estrella -La nit, la predestinació, l'esperança.

Junt amb la senyera sobre un triangle blau, símbol dels independentistes.

La fletxa -Signe visual bàsic de direcció i dinamisme.

La sardana -Catalunya, unitat, sociabilitat, festa, tradició.

La forca -Trellat, pagesia, agressivitat, virilitat.

El candau i la clau -Repressió i alliberament.

L'escala -camí màgic, camí espiritual, relació amb el cel, futur.

El colom -La pau.

L'anagrama de la Generalitat.

El mapa de Catalunya -Unitat física de Catalunya.

El mapa dels Països Catalans -Unitat cultural i històrica dels Països de parla catalana. Voluntat d'unió.

L'alfabet -La llengua, la cultura.

El nus -La unitat.

L'arbre -entitat viva, orgànica, camp, fertilitat.

L'arc i la diana -objectiu, centre, unitat.

3. Formes de presentació de la senyera

- *Horitzontal. Vertical. Inclorada.*
- *En forma de ditades vermelles.*

- *En barres geomètriques regulars.*
- *Quatre barres en negre o altres tons.*
- *En forma de diana concèntrica.*
- *En forma d'arc, de pont.*
- *Dins d'un sol.*
- *Com a senyeres voleiant.*
- *Com una estora de flors o serradures.*
- *Fent un nus.*
- *Dins d'una lletra.*
- *Les barres vermelles com a fletxes.*
- *Un camp vermell amb cinc barres grogues.*
- *Com a cua de fletxa.*
- *Com a punta de fletxa.*
- *Com a cinta de llibre.*
- *Com a llacet al cap d'una nena.*
- *Com a bufanda.*
- *En forma de llibre.*
- *Com a arbre.*
- *Com a cel.*
- *En forma d'home.*
- *Amb homes o grups de persones dins de les barres.*
- *Com una escala.*

4. Autors que signen els cartells *(la majoria són anònims)*

Josep Madaula
Natàlia.
Antoni Tàpies.
Cauca.
Picasso.
Aigué-Capsada.
Mayol.
Joan Miró.
Ton Gurí.
Núria Pompeia.
Salvador Juanpere.
Cesc.
Pasqual Giner.
Sr. Esteve.
M. Aguirre. T. Miserachs.
Joan Casals.
Loni Gest- Tone Høverstad.
Viladecans.
Brunó.

ASSEMBLEA DE CATALUNYA - NACIONALISME ESPANYOL

1

«La voluntat d'un poble. 5è. Aniversari de l'Assemblea de Catalunya.»

Difusió dels punts programàtics de l'Assemblea.

Barcelona 1976.

Disseny Josep Madaula.

Ofset, negre i vermell sobre fons groc.
63 × 42,5 cm.

Edinform. Rapid text D.L. B. 46.685-76.

2

«Assemblea de Catalunya. 5è. Aniversari.»
Barcelona 1976.

Disseny Natàlia.

Ofset. Quatricromia.

J. Massanés impressor. D.L. B. 45.538-76.

3

«Guanyem l'Estatut - Som una Nació.»

Barcelona 1978.

De la campanya promoguda per Entesa dels Catalans.

Ofset, negre i vermell sobre fons groc.
70 × 50 cm.

T.G. Soler S.A. D.L. B. 7342-78.

4

«Aún hay tiempo para salvar a España.»

Alianza Nacional 18 Julio. Propaganda de concentració a Madrid.

Recollit a Barcelona 1977.

Ofset, negre, groc i vermell. 42,5 × 30 cm.
T. M. D.L. 25.106-77.

ONZE DE SETEMBRE - PROPAGANDA NACIONALISTA

5

«11 de setembre-Diada Nacional de Catalunya.»

Convocatòria unitària de concentració.
Barcelona 1976.

Ofset, vermell i groc, 49,5 × 33,5 cm.
Sirven SAE Barcelona D.L. B. 33.163-76.

6

«11 de setembre. Que la prudència no ens faci traïdors.»

Convocatòria del Bloc Català de treballadors a l'acte independentista al Fossar de les Moreres.

Barcelona 1978.
Ofset, negre, vermell i groc. 45 × 31 cm.
D.L. B. 21.445-78.

7

«Quan convé seguim cadenes.»

Pòster de propaganda catalanista i revolucionària, sense menció de l'editor.
Barcelona 1976.

Ofset, negre, vermell i groc 70 × 49 cm.
D.L. B. 36.170-76. J. Massana Impressor.

8

«Marxa de la Llibertat.»

Barcelona 1976.
Disseny Antoni Tàpies.
Ofset, negre, vermell i groc. 63 × 43 cm.
D.L. B. 24.777-76. Gráficas Simó.

CONGRÉS DE CULTURA CATALANA - CARTELL POLÍTIC-CULTURAL

9

«Congrés de Cultura Catalana.»
Barcelona 1977.
Disseny Joan Miró.
Ofset, quatricomia. 75 × 57 cm.
D.L. 602.994-77. Reprografias Artísticas.

10

«Català, idioma oficial. Congrés de cultura Catalana.»
Barcelona 1976.
Disseny Pasqual Giner.
Ofset, vermell i negre, paper couché.
70 × 48 cm.
Tipografia Emporium D.L. B. 54.339-76.

11

«Volem ser escola pública.»
Col·lectiu d'escoles per l'escola pública catalana.
Barcelona 1979.
Disseny Cesc.
Ofset, quatricomia. 42 × 29,5 cm.
Cooperativa Xaloc. D.L. B. 38.300-79.

12

«El camí de la democràcia.»
Valls 1976.
Edita Joan Guinovart.
Disseny Gurí.
Ofset, vermell i negre. 44,5 × 30,5 cm.
Gràfiques Moncunill Valls D.L. T. 2214.

PARTITS POLÍTICS I SINDICATS

13

«Catalunya Socialista.»
Barcelona.
17 Congrés. Federació Socialista de Catalunya. PSOE.
Cartell sense dades ni peu d'impremta.

14

«Partit Socialista Unificat de Catalunya. 40 aniversari.»
Barcelona-Marsella 1976.
Disseny sobre un dibuix de Picasso.
Ofset, negre i vermell. 62 × 45 cm.
Imprimerie Soledin. Marseille.

15

«PSAN Cap al socialisme i la independència dels Països Catalans.»
Sant Sadurní 1978.
Disseny Aigué-Capsada.
Ofset, paper couché. Negre, groc i vermell.
64 × 44,5 cm.
Gràfiques Llopart-Sant Sadurní D.L. B. 11.886-78.

16

«Cap al Congrés. Unió de Pagesos.»
Barcelona - Espluga de Francolí 1987.
Disseny Mayol.
Ofset, negre, groc, vermell. 46 × 31,5 cm.
Impremta Xaloc Barcelona
D.L.B. 45.327-76.

